

Nr 187.

*Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående lån
av statsmedel för anordnande av skyddsrum; given
Stockholms slott den 30 mars 1940.*

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Gustav Möller.

*Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms
slott den 30 mars 1940.*

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet anmäler chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller, frågan om lån av statsmedel för anordnande av skyddsrum och anför därvid följande.

Tillkomsten av bestämmelser om skyldighet för ägare av anläggningar och byggnader att anordna skyddsrum.

Den 20 december 1939 avlämnade 1939 års luftskyddsutredning betänkande med utredning och förslag angående civilbefolkningens förseende med gasmasker samt inrättande av skyddsrum för luftskyddsändamål (statens offentliga utredningar 1939: 42). I detta betänkande föreslog utredningen

Bihang till riksdagens protokoll 1940. 1 saml. Nr 187.

723 40

bland annat, att ägare av vissa anläggningar, inrättningar och byggnader, belägna inom områden, för vilka Kungl. Maj:t med hänsyn till risken för luftanfall så bestämde, skulle vara skyldig att anordna skyddsrum.

I *proposition den 6 februari 1940, nr 43*, förelade därefter Kungl. Maj:t riksdagen förslag till lag om skyldighet för ägare av anläggningar och byggnader att anordna skyddsrum m. m. Propositionen, som vad beträffar bestämmelserna om skyldighet att inrätta skyddsrum i huvudsak byggde på 1939 års luftskyddsutrednings förslag i ämnet, bifölls av riksdagen.

Därefter har Kungl. Maj:t i överensstämmelse med riksdagens beslut den 1 mars 1940 utfärdat lag (nr 119) om skyldighet för ägare av anläggningar och byggnader att anordna skyddsrum m. m.

I 1 § första stycket av nämnda lag stadgas, att inom område, som Konungen bestämmer, skola i fråga om anläggningar och byggnader vidtagas åtgärder till skydd mot skador genom luftanfall enligt vad i 2—10 §§ sägs.

Vidare föreskrives i andra stycket av förstnämnda paragraf, att Konungen äger, i den mån det provas erforderligt, förordna, att 2—10 §§ skola äga tillämpning jämväl i fråga om anläggningar och byggnader, som ej äro belägna inom sålunda bestämt område.

Den viktigaste av de åtgärder, som här avses, är anordnandet av skyddsrum. Enligt 2 § i lagen skola följande anläggningar och byggnader förses med skyddsrum:

1. hamn, järnvägsstation och därmed jämförlig anläggning, som är av vikt för allmänna samfärdseln,

2. industriell anläggning, vid vilken i regel minst tjugufem personer äro sysselsatta,

3. anläggning, som inrymmer undervisnings- eller vårdanstalt, hotell eller pensionat och är avsedd att hysa minst tjugufem personer,

4. byggnad med mer än två våningar, som till väsentlig del är avsedd till bostad eller till kontors- eller affärslokal, samt

5. annan anläggning eller byggnad, där människor bo eller eljest vanligen vistas, såframt skyddsrum är erforderligt med hänsyn till anläggningens eller byggnadens beskaffenhet eller läge.

Skyldigheten att anordna skyddsrum åvilar anläggningens eller byggnadens ägare. Såsom ägare anses jämväl den, som innehar anläggning eller byggnad med fri förfoganderätt eller fideikommissrätt eller därmed jämförlig rätt.

Kungl. Maj:t har vidare den 1 mars 1940 utfärdat *kungörelse* (nr 120) angående inrättande av skyddsrum för anläggningar och byggnader m. m. Däri föreskrives, bland annat, att de i lagen intagna bestämmelserna om skyldighet att anordna skyddsrum skola tillämpas inom samtliga luftskyddsorter.

Förenämnda författningar hava trätt i kraft den 6 mars 1940.

Vissa yttranden i anledning av 1939 års luftskyddsutrednings förslag.

I flera av de yttranden, som avgåvos i anledning av det av 1939 års luftskyddsutredning avlämnade betänkandet, uttalades, att det vore önskvärt,

att en särskild statlig lånefond inrättades för att bereda fastighetsägarna möjlighet att anskaffa erforderliga medel för anordnande av skyddsrum.

Sålunda anförde *luftskyddsinspektionen*, att det syntes kunna förutsättas, att vissa svårigheter kunde uppstå för fastighetsägarna att anskaffa erforderligt kapital till kostnaderna för ifrågavarande skyddsrumsbbyggen. Inspektionen föreslog därför inrättandet av en lånefond, ur vilken fastighetsägarna skulle kunna erhålla lån av statsmedel för anordnande av skyddsrum. Därvid ifrågasatte inspektionen, om icke lånen i vissa fall skulle kunna göras räntefria.

Luftskyddschefen i Norrköping uttalade, att det för många fastighetsägare ställde sig ekonomiskt mycket svårt att anordna skyddsrum och att det i Norrköping funnes ett flertal fastighetsägare, som icke utan ekonomiskt stöd kunde lösa denna fråga. Det syntes nödvändigt, att det allmänna sörjde för att fastighetsägare i trängande fall erhöles möjlighet att erhålla lån mot säkerhet av in-teckningar med sämre förmånsrätt än den, mot vilken lån vanligen lämnades.

Sveriges fastighetsägareförbund förklarade, att med en lagstiftning om skyldighet för fastighetsägarna att på egen bekostnad anordna skyddsrum icke skulle vinnas det avsedda syftet, därest icke samtidigt möjligheter åstadkommes att erhålla statslån för kostnadernas bestridande.

Önskemål om inrättande av en lånefond framfördes även av *hyresgästernas riksförbund* samt av *hyresgästernas sparkasse- och byggnadsföreningars riksförbund*.

Inom socialdepartementet utarbetad promemoria angående statslån för anordnande av skyddsrum.

Den sålunda i vissa yttranden väckta frågan om statslån till anordnande av skyddsrum har upptagits till närmare behandling i en inom socialdepartementet upprättad promemoria.

I promemorian framhålles till en början, att det för många ägare av anläggningar och byggnader torde medföra betydande svårigheter att utan särskilda hjälpåtgärder från statens sida anskaffa erforderliga medel för bestridande av de med skyddsrummens anordnande förenade kostnaderna och att det därför syntes påkallat att till minskande av dessa svårigheter inrätta en statlig fond, från vilken behövliga medel kunde i form av lån tillhandahållas vederbörande i sådana fall, där dessa icke vore i stånd att för lånen lämna säkerhet av fullt tillfredsställande beskaffenhet.

Rörande de allmänna förutsättningarna för erhållande av lån från fonden anföres i promemorian följande.

Huvudregeln syntes böra vara den, att lån av här ifrågavarande slag skulle kunna utgå till den, som vore skyldig att anordna skyddsrum. Därest den anläggning eller byggnad, i vilken skyddsrummet vore avsett att inrättas, vore belägen inom område, för vilket Kungl. Maj:t bestämt att angivna föreskrifter om skyldighet att inrätta skyddsrum skulle äga tillämpning, skulle dock icke den, som sökte lån för ändamålet, behöva styrka, att han enligt lag vore pliktig att anordna skyddsrum.

Behov av lån av här avsedda typ syntes icke föreligga, då fråga vore om inrättande av skyddsrum i samband med uppförande av ny anläggning eller byggnad. Lån borde därför blott kunna lämnas för anordnande av skyddsrum i redan befintlig anläggning eller byggnad.

Lån syntes böra få lämnas vare sig anläggningen eller byggnaden vore avsedd att användas såsom bostad eller icke.

Det syntes vidare icke erforderligt, att den, som erhöle lån för här berörda ändamål, vore ägare till den fastighet, i vilken skyddsrummet skulle anordnas. Även innehavare av tomträtt i fastigheten borde kunna tilldelas dylikt lån.

Vad angår lånebeloppets storlek uttalas i promemorian, att allenast den begränsningen syntes böra uppställas, att lånet icke finge överstiga den beräknade kostnaden för skyddsrummets anordnande.

I promemorian förutsättes, att för lån skall ställas säkerhet. Rörande säkerhetens beskaffenhet göras i promemorian följande uttalanden.

Säkerhet för lån borde i regel utgöras av inteckning i vederbörande fastighet eller tomträtt. Däremot syntes det icke vara möjligt att föreskriva, att inteckningen skulle vara belägen inom viss procent av fastighetens eller byggnadens värde. Man syntes böra nöja sig med en föreskrift om att inteckningssäkerheten skulle vara av så pass god beskaffenhet, som låntagaren med hänsyn till föreliggande omständigheter kunde åstadkomma.

Därest fastighet eller byggnad förut vore intecknad och inteckning lämnats som säkerhet för lån, vilket delvis amorterats, förefölle det rimligt, att statslån beviljades endast under den förutsättningen att den, vilken lämnat det tidigare lånet, förbunde sig att ställa överhypoteket för lånet till statens förfogande.

För den händelse annan säkerhet än inteckning kunde erbjudas, borde sådan säkerhet kunna godtagas, om den vore bättre än den intecknings-säkerhet, som kunde lämnas.

I promemorian föreslås vidare, att lån skall förräntas efter en fast, vid lånets beviljande bestämd räntefot. Räntefoten bör enligt promemoriaförslaget med hänsyn till nuvarande osäkra förhållanden på penningmarknaden icke fixeras en gång för alla utan bör bestämmas av Kungl. Maj:t, förslagsvis för en tidsperiod av ett år i sänder. Härvid förutsättes, att räntan kommer att motsvara den ränta, som skulle varit att anse såsom normal, för den händelse fråga varit om lån mot någorlunda tillfredsställande säkerhet.

Å lånet bör enligt promemorian erläggas ränta och amortering i sådan ordning, att lånet är återbetalt senast tio år efter utlämnandet, därvid ränta och amortering som regel böra erläggas en gång varje år.

I promemorian omnämnas flera olika sätt för handhavande av låneverksamheten. Härom anföres följande.

Låneverksamheten kunde tänkas ordnad på det sätt att kommunerna finge åtaga sig ansvaret för en viss del — förslagsvis en fjärdedel — av den förlust, som kunde uppkomma på verksamheten, medan statsverket svarade för den återstående delen av förlustrisken. Därest man godtog detta system, syntes det lämpligast, att utlåning skedde genom kommunerna. Man kunde även tänka sig den möjligheten, att kommunernas medverkan i huvudsak begränsades till kostnadsfri förmedling av lånen, inkassering av räntor och amorteringar samt utövande av viss kontroll över hur skyddsrummen an-

ordnades, medan staten helt och hållet svarade för uppkommande förlustrisker. Om verksamheten ordnades på något av angivna sätt, syntes lämpligen statens byggnadslånebyrå kunna handhava de med verksamheten för-
enade statliga uppgifterna.

Därest staten skulle svara för hela förlustrisken, syntes det emellertid mest ändamålsenligt att anlita riksbanken för verksamheten i fråga.

Under förutsättning att verksamheten skall omhänderhavas av riksbanken, framläggas i promemorian följande förslag rörande sättet för ingivande och prövning av låneansökningarna samt utbetalande av beviljade lån m. m.

Ansökning om lån torde böra ställas till riksbanken samt ingivas till byggnadsnämnden i den ort, där vederbörande anläggning eller byggnad vore belägen. Vid ansökningen borde fogas byggnadsritningar och kostnadsberäkningar ävensom den inteckning, som vore avsedd att utgöra säkerhet för det sökta lånet, eller den säkerhet av annan art, vilken sökanden ville lämna.

Ansökningen borde av byggnadsnämnden med eget yttrande överlämnas till vederbörande luftskyddschef, som i sin tur hade att med yttrande överlämna ansökningen till riksbankskontoret för det lånedistrikt, inom vilket anläggningen eller byggnaden vore belägen.

Sedan handlingarna inkommit till riksbanken, skulle riksbanken hava att besluta i ärendet.

Beviljat lån skulle av riksbanken utbetalas till låntagaren, sedan denne styrkt, att skyddsrummet anordnats på sätt avsetts i lånebeslutet. Om låntagaren i sin ansökning så begärt och skäl därtill vore, syntes emellertid viss del av lånet, dock högst halva beloppet, böra kunna få utbetalas förskottsvis.

Ränta och amortering å lån skulle inbetalas till riksbanken, som ock skulle hava att indriva förfallna lån.

I promemorian anföres vidare, att det syntes skäligt att den, som erhöle lån för ifrågavarande ändamål, finge erlägga en avgift för lånet, uppgående till förslagsvis 2 procent av lånebeloppet. Denna avgift torde böra avdragas vid lånets utbetalande. Låneavgifterna syntes böra avsättas till en särskild fond, vilken skulle kunna användas till bestridande av de med utlåningsverksamheten förenade kostnaderna.

Rörande det belopp, som kunde erfordras för lån till anordnande av skyddsrum, uttalas i promemorian, att några möjligheter att närmare beräkna behovet av lånemedel icke föreläge, men att det torde få antagas, att ett belopp av 15,000,000 kronor tills vidare skulle visa sig tillräckligt. Det föreslås därför, att å kapitalbudgeten under statens utlåningsfonder å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1939/40 för ifrågavarande ändamål anvisas ett reservationsanslag av 15,000,000 kronor, rubricerat lånefonden för anordnande av skyddsrum.

Till sist anmärkes i promemorian, att riksbanken för sin medverkan vid handhavande av ifrågavarande verksamhet borde erhålla ersättning med skäligt belopp, därvid ersättning syntes böra utgå dels med visst belopp för varje prövad ansökning, dels ock med riksbankens kostnader för indrivning av förfallna lån. Ersättningen torde böra bestridas medelst nyssnämnda låneavgifter.

Yttranden i anledning av departementspromemorian.

Över den inom departementet utarbetade promemorian hava yttranden avgivits av luftskyddsinspektionen, statskontoret, statens byggnadslånebyrå, fullmäktige i riksbanken, fullmäktige i riksgäldskontoret, svenska stadsförbundet, svenska landskommunernas förbund, Sveriges fastighetsägareförbund samt hyresgästernas sparkasse- och byggnadsföreningars riksförbund. Det i promemorian framlagda förslaget har därvid i stort sett tillstyrkts eller lämnats utan erinran. Beträffande åtskilliga detaljspörsmål hava dock olika uppfattningar gjort sig gällande. Jag vill här lämna en närmare redogörelse för innehållet i de avgivna yttrandena.

Vad först beträffar behovet av den föreslagna lånefonden har det samma vitsordats i samtliga yttranden. Sålunda uttala *fullmäktige i riksbanken*, att, sedan det numera enligt lag kunde åläggas ägare av byggnad eller anläggning att anordna skyddsrum, fullmäktige funne det principiellt riktigt, att staten medelst lån beredde sådan ägare möjlighet att ställa sig dylikt åläggande till efterrättelse, i den mån han icke kunde på annat sätt anskaffa erforderliga medel, ävensom att för detta ändamål borde inrättas en särskild lånefond.

Fullmäktige i riksgäldskontoret anför, att de med hänsyn till det ändamål, varför lånefonden vore avsedd, och de svårigheter, som utan tvivel i många fall skulle uppkomma för fastighetsägare att utan statens hjälp finansiera föreskrivna skyddsrumsanordningar, icke hade något att erinra mot fondens inrättande.

Vidare förklarar *svenska stadsförbundet*, att förbundet funne förslaget om inrättande av fonden välbetäckt och ägnat att påskynda tillkomsten av skyddsrum. Förbundet anser fastighetsägarnas möjligheter att utan stöd från det allmänna i detta hänseende fullgöra sina skyldigheter vara mycket växlande.

Även *svenska landskommunernas förbund* finner det angeläget, att den föreslagna fonden kommer till stånd.

Hyresgästernas sparkasse- och byggnadsföreningars riksförbund framhåller bland annat följande.

De fastigheter, vilka riksförbundet förvaltade, hade vid senaste årsskifte haft ett värde av sammanlagt omkring 282,000,000 kronor, därvid värdet av de i Stockholm belägna fastigheterna uppgått till omkring 150,000,000 kronor. Beträffande en stor del av dessa fastigheter vore de ekonomiska förhållandena sådana, att skyddsrum icke kunde inrättas inom en nära framtid, såvida icke åtgärder vidtoges från det allmänns sida för finansiering av skyddsrummen. Anledningen därtill vore den, att så gott som samtliga till riksförbundet anslutna fastigheter anlätade lånemedel av skilda slag upp till 100 procent av fastighetsvärdet. Innan avsevärda amorteringar å de beviljade lånen gjorts, kunde därför nya krediter knappast erhållas. Med nuvarande svårigheter å kapitalmarknaden torde även föreningar, som gjort mycket betydande amorteringar, hava stora svårigheter att uppbringa medel för inrättande av skyddsrum.

Med avseende å de allmänna förutsättningarna för erhållande av lån förklara *fullmäktige i riksbanken*, att det syntes lämpligt, att lån endast utlämnades för anordnande av skyddsrum, som ägaren kunde vara skyldig att inrätta. Det syntes vidare självklart, att lån icke borde ifrågakomma i de fall, där landsting, kommun eller annan därmed jämförlig samfällighet vore ägare.

Fullmäktige i riksgäldskontoret understryka, att utlåningen från fonden borde begränsas till sådana fall, då fullt tillfredsställande säkerhet icke kunde lämnas.

Promemorians förslag beträffande lånebeloppets storlek har i allmänhet icke föranlett någon erinran. Emellertid anföra *fullmäktige i riksgäldskontoret*, att det kunde ifrågasättas, om icke lån, åtminstone där det gällde större fastigheter, borde begränsas till exempelvis 80 eller 90 procent av kostnads-summan.

Med avseende å säkerhetens beskaffenhet hava *fullmäktige i riksgäldskontoret* i huvudsak anslutit sig till promemorians förslag. Fullmäktige framhålla, att det vid lån mot inteckningssäkerhet borde krävas, att eventuella överhypotek för lån mot inteckning med bättre förmånsrätt, där så ske kunde, ställdes till statens förfogande. Annan säkerhet än inteckning borde, när sådan erbjödes, kunna godtagas, om den vore likvärdig med eller bättre än den inteckningssäkerhet, som kunde lämnas.

Statskontoret anser det angeläget, att säkerheten icke göres illusorisk, och föreslår därför, att inteckningssäkerhet skall ligga inom 90 procent av fastighetens taxeringsvärde. Där detta villkor icke kunde uppfyllas, skulle annan säkerhet kunna godtagas. Dylik säkerhet skulle även kunna godtagas i sådana fall, där densamma vore bättre än den inteckning, som kunde erbjudas.

Frågorna om ränta och amortering hava behandlats i flera yttranden. I samband därmed hava ock i flera fall uttalanden gjorts rörande förslaget om upptagande av en särskild låneavgift.

Statskontoret tillstyrker det föreliggande förslaget, i vad det rör ränta och amortering. Ämbetsverket, som utgår från att låneverksamheten bör handhavas av riksbanken, ifrågasätter, om ej riksbanken under rådande förhållanden bör åtaga sig förevarande uppgift utan ersättning och om ej därför den särskilda låneavgiften bör bortfalla.

Fullmäktige i riksbanken uttala med avseende å räntefoten, att denna för närvarande borde med hänsyn till läget å räntemarknaden beräknas efter 5 procent för år. Fullmäktige anföra vidare, att det kunde ifrågasättas, om icke den föreslagna låneavgiften borde uttagas i form av ett räntetillägg å förslagsvis $\frac{1}{2}$ procent å oguldet lånebelopp i syfte att stimulera låntagare till snabbare återbetalning än som förutsatts i förslaget.

Med avseende å räntefoten anmärka *fullmäktige i riksgäldskontoret*, att densamma lämpligen borde sammanfalla med den räntesats — för närvarande 4 procent — som gällde för lån från flertalet av statens utlåningsfonder

och vilken grundade sig på medelräntan för riksgäldskontorets samlade upplåning mot obligationer. Ett tillägg till denna räntesats av $\frac{1}{2}$ procent syntes emellertid fullmäktige vara befogat med hänsyn bland annat till den förlustrisk, som måste anses vara förbunden med utlåningen. Under förutsättning att räntan bestämdes på detta sätt, hava fullmäktige ansett, att den ifrågasatta låneavgiften kunde bortfalla.

Beträffande amorteringen tillstyrka fullmäktige i riksgäldskontoret promemorians förslag, därvid de förorda, att amortering skall ske med lika belopp varje år.

Skäligheten och lämpligheten av den föreslagna låneavgiften ifrågasättes vidare av *svenska stadsförbundet*, som framhåller, att om verksamheten icke kunde skötas utan avgift, det föreslagna beloppet i varje fall vore för högt. Den höga avgiften skulle, anmärker förbundet, vara ägnad att göra lånen relativt litet begärliga och skulle därmed minska värdet av fondens inrättande.

Sveriges fastighetsägareförbund anför beträffande räntefoten, att det syntes riktigt att, med hänsyn till nuvarande osäkra förhållanden på penningmarknaden, densamma icke fixerades en gång för alla utan bestämdes av Kungl. Maj:t för en kortare tidsperiod i sänder. Förbundet ifrågasätter emellertid, huruvida icke en relativ fixering kunde äga rum i så måtto, att föreskrift meddelades, att räntan icke skulle vara högre än vad staten själv vid varje tillfälle måste vidkännas vid egen upplåning.

Mot den föreslagna låneavgiften uttalar förbundet sina betänkligheter. I denna del anför förbundet följande.

Man finge icke förglömma, att här vore fråga om en allmän försvarsåtgärd, vilken såsom sådan borde bekostas av det allmänna. Vid sådant förhållande och då statsmakterna likväl ansett sig böra å enskilda medborgare överflytta skyldigheten att bekosta skyddsrummens anordnande, syntes det vara en skälig begäran, att de lån, som — för att skyddsrum överhuvud skulle komma till stånd — måste ställas till förfogande, icke skulle vara förenade med skyldighet för låntagaren att, förutom ränta, jämväl utgiva förvaltningsbidrag. Staten syntes så mycket hellre kunna avstå från dylikt bidrag, som meningen ju vore, att låneverksamheten åtminstone till väsentligaste delen skulle handhavas av riksbanken, varför man kunde förmoda, att några organisatoriska utvidgningar för verksamhetens bedrivande i det stora hela icke skulle behöva ifrågakomma. I varje fall syntes det föga sannolikt, att förvaltningen skulle behöva draga så stora kostnader, att en låneavgift av 2 procent för täckande av kostnaderna kunde vara behövlig.

Även *hyresgästernas sparkasse- och byggnadsföreningars riksförbund* motsätter sig den föreslagna låneavgiften. Riksförbundet finner denna avgift föga tilltalande och anser det lämpligare, att den årliga räntan beräknas på sådant sätt, att särskild avgift ej behöver uttagas.

I de yttranden, vilka uttryckligen beröra frågan, vem som skall bära ansvaret för uppkommande förlust å låneverksamheten, hävdas i allmänhet den meningen, att ansvaret bör helt åvila statsverket. Sålunda avstyrker *svenska stadsförbundet* bestämt det alternativ i promemorian, som

förutsätter kommunernas deltagande i en eventuell förlustrisk. Förbundet framhåller, att det stora flertalet av våra städer hade fått ikläda sig så betydande utgifter för luftskyddet, att det icke syntes kunna ifrågasättas, att de ytterligare skulle bära risker för lån till enskilda fastighetsägare vid dessas fullgörande av dem lagligen åvilande skyldigheten i avseende å skyddsrummen. Även *svenska landskommunernas förbund* anser, att staten helt bör bära ansvaret för förlustrisken.

Fullmäktige i riksgäldskontoret uttala, att kommunerna icke böra åläggas ekonomiskt ansvar för lånerörelsen, enär detta skulle motverka en effektiv tillämpning av lagen om skyldighet att anordna skyddsrum.

I motsats härtill förklarar *hyresgästernas sparkasse- och byggnadsföreningars riksförbund*, att någon erinran icke syntes böra göras mot att kommun ålades att deltaga i eventuell förlust å låneverksamheten med en fjärdedel.

Fullmäktige i riksbanken hava — såsom framgår av det följande — icke ansett sig böra taga ställning till föreliggande fråga.

Beträffande spörsmålet om låneverksamhetens organisation anför *statskontoret* följande.

Skyddsrummens anläggning vore omedelbart förestående, varför frågan om lånens utlämnande vore av brådskande natur. Det vore därför nödvändigt att finna ett organ, som utan tidsutdräkt vore berett att åtaga sig uppgiften. Såvitt statskontoret kunde finna, vore det under sådana förhållanden icke möjligt att anlita de kommunala organen. Däremot syntes riksbanken i alla avseenden fylla de krav, som i angivet hänseende kunde ställas på den verkställande myndigheten. Statskontoret anslöte sig därför till det alternativ, enligt vilket riksbanken skulle handhava låneverksamheten.

I likhet med statskontoret förordar *svenska stadsförbundet*, att riksbankens medverkan anlitas för låneverksamheten. Förbundet anför, att detta alternativ erbjuder en smidig och praktisk lösning.

Statens byggnadslånebyrå inskränker sig till att förklara, att därest låneverksamheten skulle förläggas till byggnadslånebyrån, det bleve nödvändigt att avsevärt utöka byråns personal och lokalutrymmen. Kostnaderna för utökningen kunde för budgetåret 1940/41 beräknas till minst 20,000 kronor.

Fullmäktige i riksbanken hava i detta ämne uttalat sig sålunda.

Uppenbarligen skulle det ur många synpunkter vara fördelaktigt, om kommunerna kunde göras intresserade av denna låneverksamhet, vilken, om den icke skulle medföra onödiga förluster för det allmänna, krävde ledning, tillsyn och kontroll i en omfattning, som näppeligen kunde åstadkommas genom statliga organ. Även om det kunde befaras att en viss brist på enhetlighet komme att göra sig gällande, ifall kommunerna komme att handhava låneförmedlingen, ville fullmäktige likväl förorda detta alternativ, under förutsättning att det kunde anses rimligt att ålägga kommunerna förpliktelser att bära viss del av förlusterna och syftet med verksamheten icke därigenom äventyrades. Därom tilltrrodde sig fullmäktige icke att kunna uttala något omdöme.

Men även om förlustrisken skulle helt komma att åvila staten, syntes noga böra övervägas, huruvida icke annan än riksbanken kunde befinnas lämplig såsom förvaltare av lånefonden. Ett skäl härför vore att riksbanken

nu icke utan svårighet kunde ombesörja fondens förvaltning. Genom den allmänna penningrörelsens tillväxt och på grund av nya uppgifter, som riksbanken under senare tid fått, vore nämligen arbetsbelastningen för riksbankens kontor för närvarande synnerligen stor. Med hänsyn till att handläggningen av indrivningsärenden beträffande lån av ifrågavarande slag kunde bli rätt krävande, ansåge sig fullmäktige vidare böra omnämna, att särskild ombudsman numera funnes anställd endast vid huvudkontoret och ett av avdelningskontoren. Om det likväl ansåges lämpligast att riksbanken förvaltade den föreslagna lånefonden, ville dock fullmäktige icke motsätta sig detta.

I det yttrande, som avgivits av *fullmäktige i riksgäldskontoret* anföres, att kommunernas medverkan borde i huvudsak begränsas till kostnadsfri förmedling av lånen, inkassering av räntor och amorteringar samt kontroll.

Hysesgästernas sparkasse- och byggnadsföreningars riksförbund gör beträffande organisationen följande uttalanden.

Låneverksamheten borde ordnas så att statens byggnadslånebyrå mottoge och avgjorde inkomna framställningar. Om så vore nödvändigt, finge inom byrån inrättas en särskild avdelning för förmedling av lån, inkassering av räntor och amorteringar, kontroll över skyddsrummens anordnande samt indrivning av räntor och amorteringar. Kommunerna borde icke hava något härmed att skaffa.

Det syntes icke lämpligt att till riksbankens avdelningskontor överföra en för avdelningskontoren så främmande verksamhet, då för ändamålet lämpligare organ funnes.

Beträffande promemorians förslag, i vad det avser ansökningsförfarandet i låneärendena, har *luftskyddsinspektionen* ifrågasatt, om ej ansökning om lån borde inges till luftskyddschefen i den ort, där vederbörande anläggning eller byggnad är belägen, varefter ansökningen skulle av luftskyddschefen vidarebefordras till byggnadsnämnden. Därigenom skulle luftskyddschefen beredas tillfälle att redan från början avskilja låneansökningarna beträffande sådana skyddsrum, som ur luftskyddssynpunkt planerats mindre lämpligt. Genom en dylik anordning skulle byggnadsnämnden i viss omfattning besparas onödigt granskningsarbete.

Svenska stadsförbundet erinrar, att man i kungörelsen den 1 mars 1940 (nr 120) angående inrättande av skyddsrum för anläggningar och byggnader m. m. i fråga om skyddsrum ansett sig kunna under vissa förutsättningar uppdraga åt luftskyddschefen att i byggnadsnämnds ställe pröva frågor angående byggnadslov. Under hänvisning härtill ifrågasätter stadsförbundet, om man icke vid prövningen av låneansökningar skulle kunna låta sig nöja med luftskyddschefens yttrande.

Mot förslaget att beräkna det erforderliga anslaget för lånefonden till 15,000,000 kronor har icke från något håll framförts anmärkning. *Hysesgästernas sparkasse- och byggnadsföreningars riksförbund* har till ledning för uppskattningen av lånebehovet meddelat, att för dotterföreningar anslutna till riksförbundet syntes för Stockholms del i lånemedel komma att behövas omkring 400,000 kronor. Förbundet omnämner i detta sammanhang, att

äldre dotterföreningar i Stockholm, som vore anslutna till förbundet, utfört eller hade under utförande skyddsrum för en sammanlagd kostnad av omkring 800,000 kronor, för vilka lånemedel icke ifrågasattes.

Departementschefen.

Genom lagen den 1 mars 1940 om skyldighet för ägare av anläggningar och byggnader att anordna skyddsrum m. m. hava dylika ägare i vidsträckt omfattning blivit pliktiga att inrätta skyddsrum. Det torde emellertid stå utom allt tvivel, att många av dem, å vilka denna lag äger tillämpning, knappast äga möjlighet att uppbringa de medel, som erfordras för fullgörande av dem enligt lagen åvilande förpliktelser. Det lär därför med hänsyn till angelägenheten av att skyddsrum utan dröjsmål komma till stånd i avsedd utsträckning vara synnerligen påkallat, att statsmakterna här träda till genom att under nuvarande ansträngda läge på kapitalmarknaden öppna särskilda kreditmöjligheter, medan däremot direkt subvention icke torde böra lämnas. Det stöd, som sålunda torde böra ifrågakomma, synes böra givas i den formen att staten under vissa förutsättningar utlämnar lån utan att kräva fullgod säkerhet men mot en räntefot, som skulle varit att anse såsom normal, för den händelse säkerheten varit fullgod.

En första förutsättning för erhållande av statslån bör i princip vara, att den, som begär lånet, är enligt omförmälda lag skyldig att inrätta skyddsrum. Då emellertid stundom tvekan torde kunna råda, huruvida sådan skyldighet föreligger eller ej, och en dylik tvekan icke bör inverka fördröjande på tillkomsten av skyddsrum, anser jag det icke lämpligt att ovillkorligen kräva, att vederbörande styrker sin skyldighet i berörda hänseende. I allmänhet torde man kunna presumera, att den, som söker lån, är skyldig att inrätta skyddsrum, så snart fråga är om skyddsrum i anläggning eller byggnad, som är belägen inom sådant område, som avses i 1 § första stycket av nyssnämnda lag. Lån bör dock icke ifrågakomma i sådana fall, där det är uppenbart, att skyldighet att inrätta skyddsrum icke föreligger.

Lån skola vidare givetvis utlämnas allenast till sådana ägare av anläggningar eller byggnader, vilka icke äga möjlighet att i vanlig ordning anskaffa medel för bestridande av de med skyddsrumsbbygget förenade kostnaderna. Den, som kan i öppna marknaden erhålla lån, bör således vara utesluten från lån av statsmedel. Icke heller på denna punkt böra dock alltför stränga krav uppställas, varför i tveksamma fall lån torde böra kunna lämnas. För lånen torde nämligen böra uppställas sådana villkor, att ett obehörigt anlåtande av möjligheten till lån knappast behöver befaras.

I likhet med vad som föreslagits i departementspromemorian förordar jag, att möjligheten att erhålla lån begränsas till de fall, där fråga är om anordnande av skyddsrum i redan befintlig anläggning eller byggnad. Vid inrättande av skyddsrum i samband med uppförande av ny anläggning eller byggnad lär nämligen behov av lån av här avsedda slag näppeligen föreligga.

I promemorian har vidare föreslagits, att lån skulle få lämnas vare sig anläggningen eller byggnaden är avsedd att användas såsom bostad eller icke samt vare sig vederbörande är ägare till den fastighet, i vilken skyddsrummet skall inrättas, eller ej. Även innehavare av tomträtt i fastigheten skulle alltså kunna erhålla lån. Till dessa förslag, som icke från något håll givit anledning till erinran, vill jag ansluta mig. Med fastighetsägare bör beträffande möjligheten att erhålla lån likställas sådan nyttjanderättshavare, som är skyldig att anordna skyddsrum.

Vad angår lånebeloppets storlek har i promemorian föreslagits, att allenast den begränsningen skulle uppställas, att lånet icke finge överstiga den beräknade kostnaden för skyddsrummets anordnande, medan fullmäktige i riksgäldskontoret ifrågasatt, om icke — åtminstone i vissa fall — lånebeloppet borde begränsas till 80 eller 90 procent av den beräknade kostnaden. Det synes mig klart, att lånebeloppet icke bör vara större än som i varje särskilt fall finnes behöfligt. Emellertid torde i många fall vederbörande lånesökande icke äga möjlighet att i annan ordning anskaffa ens någon del av det erforderliga beloppet. Jag förordar därför i nu berörda avseende promemorians förslag. Givetvis är det av största vikt, att de ingivna kostnadsberäkningarna bliva föremål för omsorgsfull granskning.

Även beträffande säkerhetens beskaffenhet kan jag väsentligen ansluta mig till vad som föreslagits i promemorian. Sålunda anser jag, att säkerheten för lånet bör som regel utgöras av inteckning i vederbörande fastighet eller tomträtt men att även annan säkerhet bör godtagas, om denna är bättre än den inteckningssäkerhet, som kan erbjudas. Inteckningssäkerhet bör ock, där så erfordras och möjlighet därtill finnes, kompletteras med säkerhet av annan art. Att — på sätt statskontoret föreslagit — uppställa krav på att inteckningssäkerheten skall ligga inom 90 procent av fastighetens taxeringsvärde torde icke låta sig göra, då med en sådan bestämmelse de fastighetsägare, som äro i största behovet av lån, sannolikt skulle uteslutas från möjligheten härtill. Man torde i detta hänseende icke kunna fordra mer än att inteckningssäkerheten skall vara av bästa möjliga beskaffenhet. Om så kan ske, bör givetvis förefintligt överhypotek för lån mot inteckning med bättre förmånsrätt ställas till statens förfogande.

Med avseende å den ränta, som bör erläggas för lånen, hava olika förslag framförts. För min del biträder jag bankofullmäktiges förslag, enligt vilket låneräntan skulle bestämmas till 5 procent.

Amorteringstiden torde böra fastställas till tio år. Ränta och amortering synas som regel böra erläggas en gång varje år.

Då den i promemorian ifrågasatta särskilda låneavgiften skulle för låntagarna bliva rätt betungande, är jag i likhet med flertalet av de myndigheter och förbund, som yttrat sig i ämnet, av den uppfattningen att någon sådan avgift icke bör ifrågakomma.

Vidkommande härefter frågan om vem, som skall bära ansvaret för den förlust, vilken kan uppkomma å låneverksamheten, finner jag det med hänsyn till det ändamål, vartill lånen skola användas, naturligtast, att detta an-

svar i sin helhet får åvila statsverket. Jag anser mig alltså icke böra biträda det i promemorian såsom ett alternativ framlagda förslaget, att ansvaret skulle uppdelas mellan staten och kommunerna.

Under sådana förhållanden finner jag det vidare lämpligast, att låneverksamheten får omhänderhavas av statens organ. De organ, som man därvid har att välja på, torde allenast vara statens byggnadslånebyrå och riksbanken. I valet mellan dessa förordar jag, att låneverksamheten anförtros åt riksbanken. Den närmaste anledningen härtill är den, att ett förläggande av verksamheten till byggnadslånebyrån förutsätter en väsentlig utbyggnad av byråns organisation, medan en motsvarande utbyggnad icke lär bli behöfelig för riksbankens del. Det är vidare att märka, att, om verksamheten övertages av riksbanken, arbetet med lånen kan fördelas på en mängd avdelningskontor, vilket bör möjliggöra en snabb handläggning av låneärendena. I många fall torde ock dessa avdelningskontor hava lättare än en central myndighet att införskaffa den kompletterande utredning från de lokala myndigheterna, som må kunna erfordras, innan beslut i låneärende kan fattas.

Rörande sättet för låneansökningarnas ingivande och granskning synes mig det i promemorian framlagda förslaget i huvudsak kunna godtagas. Någon anledning att i detta sammanhang ingå på detaljer synes mig icke föreligga. Jag vill dock framhålla, att det i allmänhet torde vara tillrådligt, att låneärende får avgöras först efter hörande av vederbörande byggnadsnämnd.

Riksbanken bör ej blott vara beslutande myndighet utan bör också utbetala de lån, som beviljats, mottaga räntor och amorteringar samt ombesörja indrivningen av förfallna belopp.

I promemorian har beräknats, att det belopp, som tills vidare skulle behövas för ifrågavarande lån, skulle utgöra 15,000,000 kronor. Mot denna beräkning har jag icke något att erinra. Däremot anser jag det — med hänsyn därtill att det medelsbehov, som här skall tillgodoses, är av tillfällig natur — mindre lämpligt att inrätta en ny statlig lånefond utan vill i stället förorda, att lånen få utlämnas från ett under fonden för låneunderstöd anvisat anslag. I den mån lånen återbetalas, böra de inflytande medlen ej få användas för ny utlåning utan böra återlevereras till riksgäldskontoret.

Det anslag, från vilket lånen skola utlämnas, bör erhålla karaktär av reservationsanslag och benämnas lån för anordnande av skyddsrum. Å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1939/40 bör för ändamålet anvisas ett anslag av 15,000,000 kronor.

För sin medverkan vid handhavande av ifrågavarande verksamhet torde riksbanken — såsom ock framhållits i promemorian — böra erhålla ersättning dels med visst belopp för varje prövad ansökning, dels ock för riksbankens kostnader för indrivning av förfallna belopp. De närmare grunderna för ersättningens utgående torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma. Ersättningen lär få bestridas från ett under femte huvudtiteln, avdelningen civila luftskyddet, uppfört förslagsanslag, benämnt ersättning till riksbanken för dess bestyr med lån för anordnande av skydds-

rum. Sådant anslag torde få anvisas såväl å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1939/40 som ock å riksstaten för budgetåret 1940/41. Det förra anslaget synes därvid kunna upptagas till 10,000 kronor och det senare till 50,000 kronor.

Hemställan.

Under åberopande av det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

I) å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1939/40 anvisa

dels under femte huvudtiteln till *Ersättning till riksbanken för dess bestyr med lån för anordnande av skyddsrum* ett förslagsanslag av kronor 10,000;

dels ock under kapitalbudgeten, fonden för låneunderstöd, till *Lån för anordnande av skyddsrum* ett reservationsanslag av kronor 15,000,000;

II) å riksstaten för budgetåret 1940/41 under femte huvudtiteln till *Ersättning till riksbanken för dess bestyr med lån för anordnande av skyddsrum* anvisa ett förslagsanslag av kronor 50,000;

III) besluta, att med anlitande av nämnda, under kapitalbudgeten äskade anslag må i huvudsaklig enlighet med av mig förordade grunder utlämnas lån för anordnande av skyddsrum.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Anders Lundstedt.